

Teksten nedenfor er klippet fra UFDs fagproposisjon til St.prp.nr.1 (Statsbudsjettet for 2004) Programkategori 07.60 Høgere utdanning.

Forskarutdanning

Talet på doktorgradar auka gjennom 90-åra. Likevel er veksten i Noreg lågast blant dei nordiske landa. Tabellen nedanfor gir ei oversikt over talet på doktorgradar fordelte på institusjonane i Noreg i perioden 1995-2002.

Talet på avlagde doktorgradar per institusjon 1995-2002

Institusjon	Avslutta doktorgradar							
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Universitetet i Oslo	192	218	242	224	269	229	232	231
Universitetet i Bergen	136	116	100	129	132	125	130	157
Noregs teknisk-naturvitenskaplege universitet	173	172	185	186	207	187	174	203
Universitetet i Tromsø	45	46	39	59	48	51	62	55
Noregs handelshøgskole	12	11	10	19	9	12	11	11
Noregs idrettshøgskole	1	1	4	5	3	2	9	1
Arkitektshøgskolen i Oslo	1	2	0	2	1	3	3	3
Noregs landbrukshøgskole	27	24	35	41	28	32	36	52
Noregs veterinærhøgskole	14	11	9	7	7	8	12	14
Noregs musikkhøgskole								1
Det teologiske menighetsfakultet	1	1	1	5	2	2	4	2
Handelshøyskolen BI							3	2
Høgskolen i Stavanger							2	2
Sum	602	602	625	677	706	651	678	734
Prosentdel kvinner	31	34	32	32	38	35	33	41

*Kilde:*Doktorgradsregisteret, Norsk institutt for forskning om utdanning (NIFU). DBH (Database for statistikk om høgre utdanning) for 1998-2002.

Trass i auken i avlagde doktorgradar i dei siste åra kan det på sikt bli mangel på vitenskapleg personell ved universitet og høgskolar. Naturleg aldersavgang kan, saman med auka etterspørsel etter vitenskapleg kvalifisert personale, gi eit erstatningsbehov som overstig talet på avlagde doktorgradar innanfor fleire fagfelt. Den naudsynte omstillinga til meir FoU-basert innovasjon i privat næringsliv og det offentlege er òg med på å auke etterspørselen.

Regjeringa har som mål å utdanne 1 100 doktorandar årleg. For å nå dette målet må fullføringsgraden i forskarutdanninga betrast, samtidig som det vert oppretta fleire stipendiatstillingar. I 2002 vart det løyvd midlar til 158 nye stipendiatstillingar, og i 2003 var det løyvd midlar til ytterlegare 200 nye stipendiatstillingar over budsjetta til universiteta og høgskolane. I budsjettet for 2004 er det forslag om 200 nye stipendiatstillingar frå hausten 2004. Dei nye stillingane er fordelte med 136 til universiteta, 15 til dei vitenskaplege høgskolane, 38 til dei statlege høgskolane, seks til dei private høgskolane, to til UNIS og tre til stipendprogrammet for kunstnarleg

utviklingsprogram. Samstundes er det forslag om å løyve midlar til heilårseffekt av 200 stipendiatstillingar fordelte i 2003.

Departementet vil leggje vekt på gjennomføringa til forskarstudentane når nye stipendiatstillingar skal tildelast til institusjonane. Ei slik vektlegging vil krevje betre kunnskap om fullføringsgrad og tidsbruk for doktorgradsstudentar enn det som no er tilgjengeleg. Institusjonane er derfor pålagt å opprette doktorstudentregister.

Norsk forskarutdanning har vore evaluert i regi av Noregs forskingsråd (2002). Eit hovudforslag i evalueringsrapporten er å auke normert studietid for graden philosophiae doctor (ph.d.) frå tre til fire år ved å ta opp studentar etter det første året i masterstudiet. Forslaget fekk lite støtte i høyringa av rapporten, og departementet kjem ikkje til å fastsette den såkalla «3+1+4-modellen» som hovudmodell for forskarutdanninga (3+1+4 står for tre år bachelor + eitt år master + fire år ph.d.). Departementet vil heller ikkje endre normert studietid, og graden ph.d. skal framleis ha eit omfang av tre årsverk.

Kvalitetsreforma har ført til auka behov for personale til undervisning og oppfølging av studentane. Normal tilsetting i doktorstipendiatstilling ved universitet og høgskolar er fire år, inkludert eitt årsverk pliktarbeid, som oftast undervisningsoppgåver. Stipendiatar utgjør såleis ein viktig undervisningsressurs no når Kvalitetsreforma er gjennomført. Samstundes har mange doktorstipendiatar berre treårig finansiering frå eksterne kjelder, til dømes Noregs forskingsråd eller næringslivet, for å utføre avhandlingsarbeid. I den grad utdanningsinstitusjonane har arbeidsgjevaransvaret for desse eksternt finansierte stipendiatane, står dei fritt til å tilby stipendiatane å arbeide eit fjerde årsverk med undervisningsoppgåver, noko mange også gjer. Ei slik løysing kan kallast for «3+2+(3+1)-modellen» der «(3+1)» står for tre årsverk til doktorgraden og eitt årsverk med pliktarbeid.

Eit fjerde årsverk for doktorstipendiatane i form av «(3+1)-tilsetting» har minst tre fordelar. For det første gir det meir tid til eksperimentering, refleksjon og modning for stipendiatane, slik at dei truleg vil bli betre doktorandar. For det andre er forskarutdanning i aukande grad nødvendig for fast tilsetting ved universitet og høgskolar, der undervisning er ein av hovudaktivitetane. Eitt årsverk med pliktarbeid for stipendiatane vil derfor gi framtidige førsteamanuensar som er betre førebudd til undervisning. For det tredje er eit stipendiatårsverk med undervisning ein god undervisningsressurs. Fireårig tilsetting av eksternt finansierte stipendiatar vil såleis medvirke til å realisere Kvalitetsreforma.

Tilsetting av doktorstipendiatar i fire år med eitt årsverk pliktarbeid skal vere hovudmodell for norsk forskarutdanning, også for stipendiatar som vert tilsett ved universitet og høgskolar og har treårig eksternt finansiering. Samla normert studietid frå grunnutdanning til doktorgrad er altså framleis åtte år: «3+2+3», men stipendiatane skal kunne fordele arbeidet med den treårige doktorgradsavhandlinga over fire år, såkalla «(3+1)-tilsetting». Dersom stipendiatar med treårig eksternt stipend ikkje ønskjer fireårig tilsetting med pliktarbeid, skal dei kunne velje å inngå i eit

treårig tilsetningsforhold ved utdanningsinstitusjonen. I enkelttilfelle skal også utdanningsinstitusjonane kunne velje å tilby berre treårig tilsetting for doktorstipendiatar.

Universitet og høgskolar med rett til å tildele graden ph.d. kan også nytte stillingskategorien postdoktor. Departementet er kjend med at mange institusjonar har eit stort behov for postdoktorstillingar, mellom anna for å byggje opp gode forskingsmiljø med fleire samarbeidande forskarar og forskarstudentar. Departementet vil likevel ikkje øyremerkje delar av forskingsløyvinga til postdoktorar. Ein aktiv rekrutterings- og personalpolitikk er av stor verdi for strategisk utvikling av forskingsmiljø, og institusjonar med doktorgrad må sjølve avgjere om delar av forskingsløyvinga best kan nyttast til å opprette nye postdoktorstillingar.

Ny undervisnings- og forskarstilling

Departementet vurderte i St.meld. nr. 16 (2001-2002) Kvalitetsreformen Om ny lærerutdanning Mangfoldig - krevende - relevant og St.meld. nr. 35 (2001-2002) Kvalitetsreformen Om rekruttering til undervisnings- og forskarstillingar i universitets- og høyskolesektoren å opprette ein stillingskategori over førstelektorstillinga. Ny stilling som undervisningsdosent er innført frå 1. juli 2003. Dette skal vere ei stilling på høgste nivå, og tilsetjing i stillinga skal byggje på ein dokumentasjon av pedagogiske og vitenskaplege/faglege kvalifikasjonar.

Forskingsomfang

Tal frå NIFU syner at dei totale utgiftene til forskning og utviklingsarbeid ved universitet og høgskolar i 2001 var på 6,3 mrd. kroner. Om lag 90 pst. av utgiftene er ved universiteta og dei vitenskaplege høgskolane. Tal frå NIFU syner at det i 2002 vart produsert om lag 5 000 vitenskaplege artikkelar indeksert av ISI (Institute for Scientific Information) mot om lag 3 100 slike artikkelar i 1991. Sjølv om dette er ein monaleg auke, er talet lågt når ein samanliknar Noreg med dei andre nordiske landa.

Tabellen nedanfor syner det samla talet på vitenskapleg tilsette. NIFU har i ein rapport frå 2003 evaluert opprykksordninga til professor.

Tal på årsverk i undervisnings- og forskarstillingar 2002 (pst. kvinner i parentes) ¹

	Universitet		Vitskapleg e høgskolar		Statlege høgskola r		Kunst- høgskola r		Sum alle institusjona r	
Professor	1 900	(15)	251	(10)	207	(11)	26	(45)	2 384	(15)
Undervisningsdosent	0	(0)	0	(0)	0	(0)	0	(0)	0	(0)
Høgskoledosent					40	(11)			40	(11)
Førsteamanuensis/førstelektor	1 343	(31)	279	(26)	1 325	(27)	26	(42)	2 973	(29)
Aman./høgskolelektor/ universitetslektor	540	(38)	90	(37)	2 958	(53)	46	(53)	3 634	(50)
Bistillingar (professor II)	136	(9)	15	(7)	34	(4)	4	(11)	188	(8)
Stipendiatar	1 937	(42)	227	(51)	215	(48)	1	(100)	2 380	(44)
Forskar	311	(34)	86	(43)	11	(37)			408	(36)

	Universitet		Vitskaplege høgskolar		Statlege høgskolar		Kunst- høgskolar		Sum alle institusjonar	
		()		()		()		()		()
Postdoktor	436	(49)	22	(61)	11	(50)			469	(49)
Høgskolelærer/ øvingslærer	6	(16)	4	(29)	801	(74)	3	(33)	814	(73)
Vitskapleg assistent	257	(48)	18	(63)	11	(39)			286	(49)
Andre	151	(55)	13	(53)	11	(45)	1	(100)	176	(55)
Sum	7017	(32)	1005	(32)	5624	(47)	107	(51)	13752	(39)

¹I tabellen over tal på årsverk i undervisnings- og forskarstillingar i 2002 er det teke med fleire stillingskategoriar enn i tilsvarande tabell i fjor.

Kilde:DBH. Data per 1. oktober 2002.

Kvinner i forskinga

Regjeringa har som mål å auke talet på kvinner i undervisnings- og forskarstillingar. Sjølv om kvinner utgjør eit fleirtal av studentane, er talet på kvinner særleg i høgre faglege stillingar framleis lågt, jf. tabellen ovanfor. For å få til ei jamnare fordeling av kvinner og menn har nokre av desse stillingane tidlegare vore øyremerkte for kvinner. I 2001 og 2002 vart budsjettmidlar til 30 nye professorat øyremerka for kvinner. I ein dom 24. januar 2003 slo EFTA-domstolen fast at denne ordninga strir med EØS-avtalen. Praksisen med øyremerking er derfor avslutta.

Øyremerking av stillingar har vore eitt av mange verkemiddel for å nå målet om likestilling mellom kjønna. Institusjonane er pålagde å ut-arbeide handlingsplanar for likestilling. Desse skal innehalde måltal for kjønnsfordeling og tiltak for å nå måla. Det er viktig at institusjonane fører ein medviten personalpolitikk for å rekruttere kvinner. Vidare er det viktig å kvalifisere kvinneleg tilsette for opprykk. Kvinner med solid førsteamanuensiskompetanse kan til dømes i ein overgangsfase bli gitte ekstra gode vilkår for forskning for å opparbeide seg professorkompetanse, og det kan vurderast å opprette mentorordningar for kvinner i rekrutteringsstillingar og andre stillingar.

Departementet ser òg på andre verkemiddel og vil setje ned ein komité for å integrere likestillingsarbeidet ved institusjonane i utdannings- og forskingssektoren. Komiteen skal støtte opp om og gi tilrådingar om tiltak som kan medverke til å redusere den skeive fordelinga mellom kjønna i akademien, sjå nærmare omtale under kap. 285 post 52. Departementet vil òg betre kunnskapsgrunnlaget i likestillingsarbeidet.

Departementet har endra regelverket slik at det går klarare fram at stipendiatar har rett til å forlengje åremålstilsetjinga ved til dømes svangerskapspermisjon.

Tabellen nedanfor gir ei oversikt over oppnådde doktorgradar etter fagområde og kjønn i 1995 og 2002. Når ein ser bort frå fagområdet teknologi, har kvinnedelen auka på samtlige fagområde.

Doktorgradar etter fagområde og kjønn 1995 og 2002

	Pst. av alle dr.gradar		Pst. kvinner	
	1995	2002	1995	2002
Humaniora	8	12	39	45

	Pst. av alle dr.gradar		Pst. kvinner	
	1995	2002	1995	2002
Samfunnsvitenskap	16	18	29	49
Matematikk/naturvitenskap	24	23	27	39
Teknologi	20	18	21	16
Medisin	25	21	38	50
Landbruksvitenskap/veterinærmedisin	7	8	44	46
Sum	100	100	31	40

*Kilde:*Doktorgradsregisteret, NIFU.